

УДК 37.091.12

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-1-44>

Роман КУРОК,

orcid.org/0000-0001-6855-3830

кандидат юридичних наук, доцент,

молодший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у
коледжах і технікумах

Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України

(Київ, Україна) *romaku2010@gmail.com*

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

У статті здійснено аналіз результатів формувального експерименту щодо розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Формувальний експеримент проводився упродовж 2020–2021 рр. на базі семи економічних коледжів України. До нього було залучено 399 педагогічних працівників (на завершення експерименту з різних причин їх виявилось 393 особи). На початку і в кінці послідовного формувального експерименту група експертів визначала рівні розвитку компонентів правової компетентності (ціннісно-мотиваційного; інноваційно-когнітивного; діяльнісного; емоційно-вольового; особистісно-рефлексивного) педагогічних працівників того чи іншого закладу фахової передвищої освіти, який здійснював професійну підготовку фахових молодших бакалаврів економічних спеціальностей. У результаті проведеного формувального експерименту було підтверджено висунуту на початку дослідження гіпотезу: розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів буде ефективним, якщо опанування викладачами, завідувачами лабораторій, майстрами виробничого навчання та іншими учасниками освітнього процесу новітніми правовими знаннями, вміннями, сучасними правовими цінностями та якостями буде здійснюватися в умовах функціонування методичної системи, яка: а) базується на методологічних підходах, принципах, напрямках, чинниках та умовах їх професійно-правового розвитку б) структурно поєднує цілі, зміст, методи, форми, засоби оволодіння педагогами інноваційною правовою інформацією; в) забезпечує досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей комплексом інтенсивних педагогічних технологій та методик самоосвітньої діяльності усіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: правова компетентність, педагогічні працівники економічних коледжів, рівні розвитку, формувальний експеримент, методична система, компоненти.

Roman KUROK,

orcid.org/0000-0001-6855-3830

PhD in Law, Associate Professor,

Junior Researcher of Laboratory of Scientific and Methodological Support
of Specialist Training in Colleges and Technical Schools

Institute of Vocational Education and Training

of the National academy of educational sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) *romaku2010@gmail.com*

ANALYSING THE RESULTS OF THE FORMATIVE EXPERIMENT ON THE DEVELOPMENT OF LEGAL COMPETENCE OF ECONOMIC COLLEGES TEACHING STAFF

The article analyzes the results of the formative experiment on the development of legal competence of the teaching staff of economic colleges. The formative experiment was conducted during 2020–2021 on the basis of seven economic colleges of Ukraine. 399 teachers were involved in it (at the end of the experiment, for various reasons, 393 of them left). At the beginning and at the end of the consistent formative experiment, a group of experts defined the levels of development of the constituents of the legal competence (values-motivational; innovative-cognitive; activity-based; emotional-volitional; personal-reflective) of the pedagogical staff of one or another institution of vocational pre-higher education, which carried out professional training of junior bachelors in economic specialties. As a result of the conducted formative experiment, the hypothesis put forward at the beginning of the research was confirmed: the development of the legal competence of the pedagogical staff of economic colleges will be effective if the acquisition of the latest legal knowledge, skills, modern legal values and qualities by teachers, heads of laboratories, masters of industrial training and the other participants of the educational process is to be carried out in the conditions of functioning the methodical system, which:

a) is based on the methodological approaches, principles, directions, factors and conditions of their professional and legal development b) structurally combines the goals, content, methods, forms, means of mastering the innovative legal information by teachers; c) ensures the achievement of the strategic, tactical and operational goals with the complex of the intensive pedagogical technologies and methods of self-education of all the participants of the educational process.

Key words: *legal competence, teaching staff of economic colleges, levels of development, formative experiment, methodical system, constituents.*

Постановка проблеми. Для підтвердження (або спростування) положень обґрунтованої концепції, отримання об'єктивних даних про динаміку значень показників продуктивного розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів проведено формувальний експеримент. Основну робочу гіпотезу було сформульовано у такий спосіб: розвиток правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів буде ефективним, якщо опанування викладачами, завідувачами лабораторій, майстрами виробничого навчання та ін. новітніми правовими знаннями, уміннями, сучасними правовими цінностями та якостями буде здійснюватися в умовах функціонування методичної системи, яка: а) базується на методологічних підходах, принципах, напрямках, чинниках та умовах їх професійно-правового розвитку б) структурно поєднує цілі, зміст, методи, форми, засоби оволодіння педагогами інноваційною правовою інформацією; в) забезпечує досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей комплексом інтенсивних педагогічних технологій та методик самоосвітньої діяльності усіх учасників освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічний експеримент є одним з провідних методів наукового педагогічного дослідження. Сутність його полягає в тому, що в ньому слід створити штучну ситуацію, в якій властивість, що досліджується, найкраще виявляється, а тому з'являється можливість її точніше оцінити. Різноманітним аспектам експерименту як методу наукового дослідження присвячували свої праці зарубіжні дослідники (Дж. Гласс, Р. Готтсданкер, Д. Кемпбелл, У. Кокрен, Дж. Стенлі та ін.).

Становлення експерименту як емпіричного методу дослідження, а також сутність і особливості формуального експерименту розкрито в багаточисельних наукових працях О. Лазурського, М. Ланге, О. Нечаєва, І. Сікорського та ін. Основи теорії й практики експерименту відображено в роботах Л. Виготського, П. Гальперіна, С. Гончаренка, П. Лузана, В. Сидоренка та ін.

Проте питання організації та проведення формуального експерименту щодо розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів залишились поза увагою дослідників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз результатів формуального експерименту щодо розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для експериментальної перевірки ефективності методичної системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів запропоновано:

– модель методичної системи, яка відображає зміст та процес розвитку правової компетентності педагогічних працівників та враховує специфічні механізми поєднання можливостей правової самоосвіти, заходів методичної роботи в коледжі, участі в роботі науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, вебінарів правового характеру, опрацювання економіко-правової літератури в перебігу підготовки до проведення навчальних занять та заходів правового виховання майбутніх економістів, та, власне, форм післядипломної освіти в якісному систематичному розростанні соціально-правового складника фахової компетентності педагогічного працівника (Курок, 2022);

– методичні підходи щодо відбору та структурування змісту розвитку правового професіоналізму педагогічних працівників економічного коледжу (новітні положення трудового, господарського, земельного, фінансового, освітнього, адміністративного, екологічного, конституційного та ін. права) відповідно розробленій системі ієрархічних цілей їх професійно-правового зростання (стратегічних, тактичних, оперативних) (Курок, 2022);

– сукупність продуктивних методів, засобів, форм, технологій професійно-правового розвитку викладачів, майстрів виробничого навчання інших працівників, а відтак, і майбутніх фахових молодших бакалаврів-економістів на визначених етапах і напрямках реалізації методичної системи;

– комплекс навчально-методичного забезпечення процесів системного розвитку правової компетентності педагогічних працівників, зокрема в системі методичної роботи коледжу; методичні розробки тренінгових, проблемних, занять з аналізу професійно-правових ситуацій, проектних технологій, методичне забезпечення дистанційного спецкурсу-практикуму «Правова компетентність педагогічного працівника еконо-

мічного коледжу: теорія, методика, практика», методики діагностики рівнів розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів та ін.

Формувальний експеримент проводився упродовж 2020–2021 рр. на базі семи економічних коледжів України. До нього було залучено 399 педагогічних працівників (на завершення експерименту з різних причин їх виявилось 393 особи). На початку і в кінці послідовного формувального експерименту група експертів визначала рівні розвитку компонентів правової компетентності (ціннісно-мотиваційного; інноваційно-когнітивного; діяльнісного; емоційно-вольового; особистісно-рефлексивного) педагогічних працівників того чи іншого закладу фахової передвищої освіти, який здійснював професійну підготовку фахових молодших бакалаврів економічних спеціальностей.

Результати експертного визначення рівнів розвитку вказаних компонентів подаємо у табл. 1.

Проаналізуємо результати експертного оцінювання рівнів розвитку компонентів правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. Як це видно з даних табл. 1, на початку формувального експерименту найбільш розвинутим у педагогічних працівників експерти визнали мотиваційно-ціннісний компонент правової компетентності: ґрунтовно сформовані цінності професійно-правової діяльності, високу мотивацію опанування сучасних правових знань, активне прагнення сформувати у вихованців достатні рівні правосвідомості, зразки законослухняної поведінки демонструють 15,3% респондентів. Зауважимо, що в інших розподілах (за інноваційно-когнітивним, діяльнісним, мотиваційно-ціннісним, емоційно-вольовим, особистісно-рефлексивним критеріями) це найбільша частка педагогічних працівників з високим рівнем розвитку складника правової компетентності. Разом з тим, лише 51 респондент (12,8%) демонструє початкові рівні розвитку мотиваційно-ціннісного компонента правової компетентності (за інноваційно-когнітивним, діяльнісним, мотиваційно-ціннісним, емоційно-вольовим, особистісно-рефлексивним критеріями 17,6%, 18,5%, 18,5%, 15,7% відповідно).

Експерти відзначили, що респонденти демонструють приблизно однакові рівні розвитку емоційно-вольового і особистісно-рефлексивного компонентів правової компетентності. Зокрема, частки педагогічних працівників з високим і достатніми рівнями розвитку вказаних компонентів складають 13,8% і 24,3% та 12,3% і 27,7% відповідно. Натомість частки респондентів з

початковим рівнем розвитку емоційно-вольового і особистісно-рефлексивного компонентів також майже однакові – 18,5% і 15,7% відповідно.

Найнижчі результати спостерігаємо за станом розвитку інноваційно-когнітивного і діяльнісного компонентів правової компетентності. Високий рівень розвитку вказаних компонентів демонструють лише 8,5% і 9,0%, початковий – 17,6% і 18,5% відповідно. Зауважимо, що приблизно однакові результати розвитку цих компонентів підтверджують, певним чином, об'єктивність отриманих результатів та валідність діагностичних методик: вміло використовувати правові норми у своїй педагогічній діяльності лише той викладач, який, власне, достеменно знає зміст відповідних нормативно-правових актів.

Відтак, можемо стверджувати, що педагогічні працівники економічних коледжів певним чином вмотивовані до опанування новітніми правовими знаннями, бажають успішно формувати правосвідомість і законослухняну поведінку своїх вихованців, проте в цілому демонструють недостатню активність у профілактиці правопорушень у коледжі та, власне, й у соціумі, дещо пасивні у розробленні пропозицій до проєктів нормативно-правових актів у галузі фахової передвищої освіти, не виявляють постійного інтересу до новітньої юридичної літератури. Такий стан справ зі сформованістю досліджуваного феномену пов'язаний, на нашу думку, з тим, що окремі напрями формування професійно-правових здатностей педагогічних працівників не поєднані в методичну систему, спрямовану на цілеспрямований розвиток правосвідомості, законослухняної поведінки усіх учасників освітнього процесу економічного коледжу.

Відповідно до плану проведення формувального експерименту після запровадження в експериментальних економічних коледжах методичної системи цілеспрямованого розвитку правової компетентності педагогічних працівників, було знову проведено експертне оцінювання рівнів розвитку компонентів досліджуваної властивості педагогів за розробленою методикою. Результати діагностування компонентів правової компетентності респондентів в кінці формувального експерименту порівнювалися між собою, а також з відповідними результатами їх експертного оцінювання на початку експерименту (табл. 1).

Насамперед, звернемося до аналізу зрушень у рівнях розвитку мотиваційно-ціннісного компонента правової компетентності. На кінець експерименту частка педагогічних працівників з високим і достатнім рівнями розвитку ціннісно-мотиваційного компонента складала близько 65,0%

(рис. 1). І лише 6,4% респондентів (25 осіб із 393 педагогічних працівників) експерти віднесли до групи з початковим рівнем розвитку цього складника правової компетентності. Якщо взяти до уваги той факт, що на початок експерименту було 12,8% (51 особа) таких респондентів, то в цілому можна говорити про суттєві зрушення у рівнях розвитку мотиваційно-ціннісного компонента правової компетентності педагогічних працівників, задіяних до експериментальних досліджень.

Для нашого дослідження важливо було взнати, чи відбулися позитивні зрушення у рівнях розвитку інноваційно-когнітивного компонента правової компетентності педагогічних працівників. Зауважимо, що на початку експерименту експерти зробили висновок: актуальними правовими зна-

ннями, основами конституційного, трудового, цивільного, освітнього права та права інтелектуальної власності, правовими питаннями регулювання правовідносини в економічній діяльності респонденти володіють недостатньо.

Зокрема, лише 8,5% респондентів демонструють продуктивні, творчі правові знання, тоді як частка педагогічних працівників з початковим і середнім рівнями значна – 66,7% (рис. 2). Але на завершення формувального експерименту рівнева диференціація респондентів за розвиненістю інноваційно-когнітивного компонента суттєво змінилася. Вже не 34 особи, а 84 респондентів експерти віднесли до високого рівня розвиненості зазначеного складника. Достатній рівень сформованості інноваційно-когнітивного ком-

Таблиця 1

Рівні розвитку компонентів правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і наприкінці формувального експерименту

Рівні	Педагогічні працівники досліджуваних груп			
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	Кількість респондентів, осіб	Відношення до загальної кількості респондентів, %	Кількість респондентів, осіб	Відношення до загальної кількості респондентів, %
<i>Мотиваційно-ціннісний компонент</i>				
Високий	61	15,3	98	24,9
Достатній	109	27,3	157	39,9
Середній	178	44,6	113	28,8
Початковий	51	12,8	25	6,4
Всього	399	100	393	100
<i>Інноваційно-когнітивний компонент</i>				
Високий	34	8,5	86	21,9
Достатній	99	24,8	137	34,9
Середній	196	49,1	147	37,4
Початковий	70	17,6	23	5,8
Всього	399	100	393	100
<i>Діяльнісний компонент</i>				
Високий	36	9,0	79	20,1
Достатній	96	24,1	141	35,9
Середній	193	48,4	146	37,1
Початковий	74	18,5	27	6,9
Всього	399	100	393	100
<i>Емоційно-вольовий компонент</i>				
Високий	55	13,8	76	19,3
Достатній	97	24,3	126	32,1
Середній	173	43,4	155	39,4
Початковий	74	18,5	36	9,2
Всього	399	100	393	100
<i>Особистісно-рефлексивний компонент</i>				
Високий	49	12,3	70	17,8
Достатній	110	27,7	131	33,3
Середній	177	44,3	160	40,7
Початковий	63	15,7	32	8,2
Всього	399	100	393	100

понента було визначено в 34,9% респондентів (на початку експерименту частка таких педагогів становила 24,8%). Разом з тим, на 11,8% і на 11,7% зменшилися частки педагогічних працівників, що демонстрували початковий і середній рівні розвиненості досліджуваного компонента правової компетентності відповідно. Природно, такі результати були дещо не очікуваними: на перших, початкових етапах педагогічні працівники, задіяні до експериментів, не демонстрували високу активність в опануванні правовою інформацією, їх правоосвітня діяльність була не послідовною, не систематичною. Але згодом, по мірі опанування педагогічними працівниками сучасних знань конституційного, освітнього, трудового права, зросла необхідність застосовувати новітні нормативно-правові акти при викладанні економічних дисциплін, покращилося ставлення викладачів до правової інформації, суттєво зріс їх інтелектуально-правовий потенціал, розпочалася фаза їх правової самоосвіти.

Результати аналізу даних формувального експерименту (див. табл. 1) переконують про суттєві зрушення і в рівнях розвитку діяльнісного компонента правової компетентності педагогічних працівників. Зокрема, на 11,1% і 11,8% зросли частки викладачів, які на кінець експерименту демонстрували високий і достатній рівні розвитку професійно-правової діяльності відповідно. І навпаки, на завершення експерименту суттєво зменшилися частки респондентів, діяльнісний компонент правової компетентності яких експерти визначили як початковий та середній – на 11,6% і 11,3% відповідно (рис. 3).

Запропонована методика системного розвитку правової компетентності педагогічних працівників позитивно вплинула на зрушення в рівнях сформованості решти складників досліджуваного феномену – емоційно-вольового і особистісно-рефлексивного компонентів, хоча зміни і не такі помітні.

Як це видно з діаграми (див. рис. 4), на завершення експерименту відбулися певні зрушення в рівнях розвитку цього складника, проте вони не такі суттєві, як у вищерозглянутих компонентах правової компетентності. Зокрема, на початку формувального експерименту експерти встановили, що частка респондентів з високим рівнем розвитку цього компонента складає 13,8%. На завершення частка таких респондентів становила 19,3% – лише на 21 особу більше (на 5,5%). У свою чергу, частка респондентів з початковим рівнем розвитку емоційно-вольового компонента складала: на початок експерименту – 18,5%, а на його завершення – 9,2%. При цьому мало змінилася частка респондентів

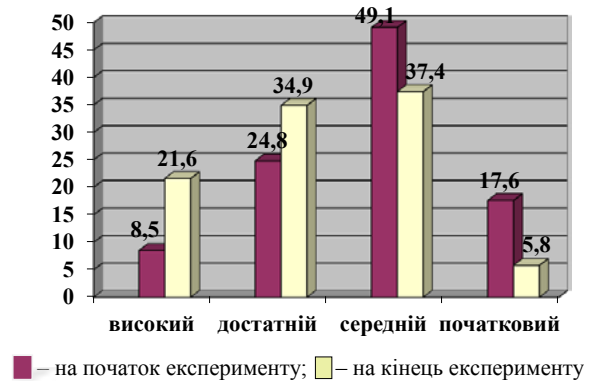

Рис. 1. Діаграма рівнів розвитку мотиваційно-ціннісного компонента правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і наприкінці формувального експерименту

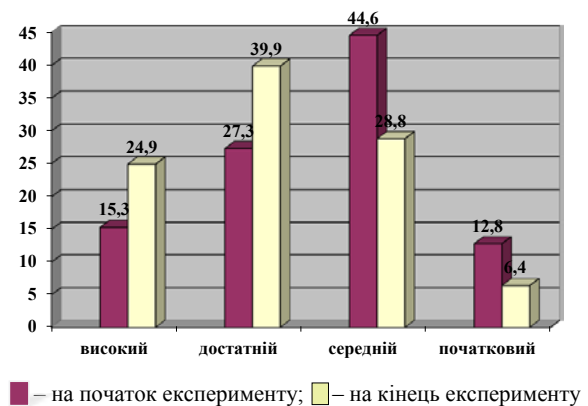

Рис. 2. Діаграма рівнів розвитку інноваційно-когнітивного компонента правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і наприкінці формувального експерименту

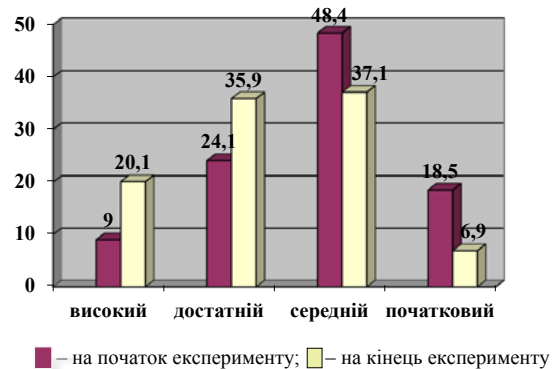

Рис. 3. Діаграма рівнів розвитку діяльнісного компонента правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і в кінці формувального експерименту

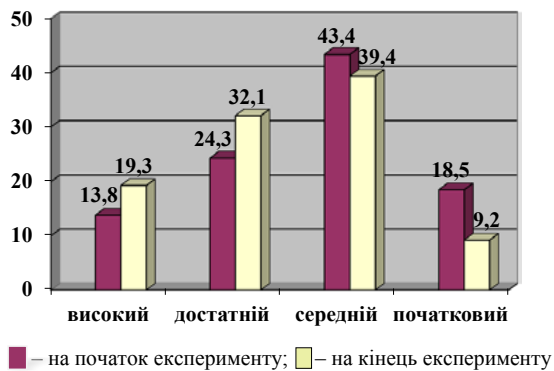

Рис. 4. Діаграма рівнів розвитку емоційно-вольового компонента правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і наприкінці формувального експерименту

з середнім рівнем: було на початку експерименту 43,4% (173 особи), а на його завершення – 39,4% (155 осіб) – на 18 осіб (на 4,0%).

Нарешті, проаналізуємо зрушення у рівнях розвитку особистісно-рефлексивного компонента (рис. 5), який характеризує здатність педагогічного працівника правомірно оцінювати результати власної професійно-педагогічної діяльності та правові вчинки колег, його самоконтроль, стриманість, самодисципліну, інші рефлексивні якості.

Зокрема, на завершення формувального експерименту частки респондентів з високим та достатнім рівнями розвитку особистісно-рефлексивного компонента їх правової компетентності зросли на 5,5% та 5,6% відповідно. Натомість, на 3,6% зменшилася частка респондентів з середнім рівнем та на 7,5% з початковим рівнем розвитку досліджуваного компонента правової компетентності відповідно. Нагадаємо, що, наприклад, для інноваційно-когнітивного компонента вказані різниці часток мали такі значення: 13,1%; 19,1%; 11,8% та 11,7%. Отже, рівневі зрушення особистісно-

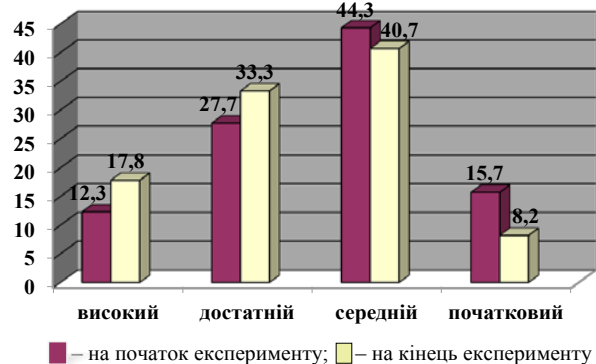

Рис. 5. Діаграма рівнів розвитку особистісно-рефлексивного компонента правової компетентності педагогічних працівників досліджуваних груп на початку і наприкінці формувального експерименту

рефлексивного компонента на кінець формувального експерименту не такі вагомими, «відчутними», як, наприклад, у ситуації з розвитком інноваційно-когнітивного чи діяльнісного компонентів. Такий стан справ пояснюємо тим, що в порівнянні з опануванням правових знань чи умінь педагогічними працівниками, їх особистісні якості (самокритичність, стриманість, самодисципліна тощо) розвинути складніше: маємо справу не з підлітками, а із вже сформованими особистостями.

Висновки з даного дослідження. За результатами такого аналізу робимо висновок: розроблена методична система є ефективною, найліпше впливає на розвиток інноваційно-когнітивного компонента правової компетентності педагогічних працівників-економістів, і меншою мірою – на розвиток особистісно-правових якостей, особливо рефлексивних умінь. Такий факт налаштовує на подальший науковий пошук аспектів особистісно-компетентнісного розвитку педагогічних працівників економічних закладів фахової передвищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курок Р.О. Обґрунтування моделі розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 47. Том 3. С. 164-169.
2. Курок Р.О. Обґрунтування системи розвитку правової компетентності педагогічних працівників економічних коледжів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Глухів, 2022. Вип. 2 (49). С. 98-105.

REFERENCES

1. Kurok R.O. (2022) Obgruntuvannya modeli rozvytku pravovoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykyv ekonomichnykh koledzhiv. [Justification of the model of development of legal competence of teaching staff of economic colleges]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobych : Vydavnychiy dim «Helvetyka», Vyp. 47. Tom 3. Pp. 164-169 [in Ukrainian].
2. Kurok R.O. (2022) Obgruntuvannya systemy rozvytku pravovoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykyv ekonomichnykh koledzhiv. [Justification of the system of development of legal competence of teaching staff of economic colleges]. *Visnyk Hlukhiv'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenko*. Hlukhiv, Vyp. 2 (49). Pp. 98-105 [in Ukrainian].